

HODOWAĆ CZY KUPOWAĆ?

Dylemat współczesnej policyjnej kynologii służbowej¹

Fot. 1. Zdj. R. Karyś.

podkom. Piotr Mrozowski

Zakład Kynologii Policyjnej CSP

Artykuł przedstawia rys historyczny prób działań hodowlanych prowadzonych przez polską Policję. Autor, analizując działalność formacji w tym zakresie w przeszłości, odnosi się krytycznie do pojawiających się współcześnie koncepcji utworzenia policyjnej hodowli psów rasowych. Argumentując swoje stanowisko, przybliży problematykę prawną i organizacyjną realizacji takiego przedsięwzięcia w kontekście bieżącej działalności Zakładu Kynologii Policyjnej Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, związanej z realizacją kursów specjalistycznych dla przewodników psów służbowych różnych kategorii.

Głównym problemem policyjnej kynologii służbowej od lat pozostaje zmienna okresowo podaż psów oferowanych do sprzedaży do użycia w Policji. W ostatnich latach problemem jest też wzrost cen na tzw. rynku zakupowym. Najprostszym remedium, według zwolenników tego rozwiązania, jest utworzenie własnej hodowli psów policyjnych i wypełnienie w ten sposób luki podażowej. Działanie to miałyby wyselekcjonować najlepsze osobniki do użycia w Policji i uniezależnić formację od hodowców zewnętrznych. Nie jest to nowe rozwiązanie, wdrażano je wielokrotnie w ponad 100-letniej historii polskiej kynologii policyjnej. To pomysł, który nie przetrwał próby czasu i pomimo wielu starań nie wpisał się na stałe do kynologii policyjnej. Nie jest to także rozwiązanie proste, gdyż prowadzenie hodowli rasowych psów policyjnych na pełną skalę, zdaniem autora, wiąże się z wieloma problemami, nie tylko natury prawnej, ale i organizacyjnej. Pozyskiwanie psów do służb mundurowych (psy takie należą, zgodnie z ustawą o ochronie zwierząt, do „zwierząt

używanych do celów specjalnych²) w kraju odbywa się w ramach procedur zakupowych i przetargowych związanych z zakupem psów od hodowców³. Policja od lat nabywa psy od hodowców z całej Polski w ramach własnej procedury centralnego doboru psów do użycia w Policji⁴. Warto dodać w tym miejscu, że formacja ta nabywa więcej psów – w porównaniu z innymi służbami mundurowymi w kraju⁵.

PRÓBY STWORZENIA HODOWLI PSÓW POLICYJNYCH – UJĘCIE HISTORYCZNE

Policja pozyskiwała psy z różnych źródeł od samego początku kształtowania się kynologii policyjnej na ziemiach polskich⁶. Zdecydowana większość tych działań skupiała się jednak na zakupie odpowiednich osobników od osób zainteresowanych sprzedażą. Jak czytamy np. w jednym

PROBLEMATYKA HODOWLI PSÓW POLICYJNYCH

z czasopism z 1932 r.: „specjalna komisja objeżdża co roku Polskę i bada zgłoszone psy, poszukując dwóch najważniejszych psich walorów: ciętości i wężu”⁷. Dopuszczalne było również przyjmowanie psów w formie darowizny⁸. Także w tym okresie pojawiają się pierwsze aspiracje do prowadzenia działań hodowlanych na wzór hodowli zagranicznych. Wydzielenie w strukturze organizacyjnej Komendy Głównej Policji Państwowej specjalnego działu zajmującego się hodowlą psów dobitnie o tym świadczy. Dział E – Hodowli i Tresury Psów Policyjnych Komendy Głównej Policji Państwowej składał się z zarządu psiarni, stajni rozplodowych i hodowlanych, koszarów i przyrzędów dla treserów oraz placu tresurwego⁹. Podobnie wynikająca z rozkazu KGPP nr 214 z 1923 r. „konieczność zgłaszania ciekania suk do Referatu Hodowli i Tresury Psów Policyjnych, określanie programu zapłodnienia, a także konieczność rejestracji wszystkich pojawiających się zwierząt – także tych utrzymywanych z prywatnych pieniędzy policjantów”¹⁰ świadczy o planowaniu prowadzenia działań hodowlanych na szeroką skalę. To, co jednak w początkowym okresie, tj. w 1923 r.¹¹, uznawano za dopuszczalne, czyli zgłaszanie ciekania suk, prowadzenie przez jednostki zapisów rozrodowych w porozumieniu z Referatem Hodowli Psów oraz rejestrowanie wszystkich psów i szceniąt jako własności rządowej – czyli *de facto* prowadzenie pewnej działalności hodowlanej, już kilka lat potem zostało zakazane. Instrukcja o psach policyjnych wydana 26 kwietnia 1926 r.¹² nie wspomina w ani jednym zapisie o możliwości prowadzenia hodowli. Wręcz przeciwnie, zawiera zapisy o uzupełnianiu stanu psów w drodze zakupu i zakazie zapładniania psów rządowych.

O tym, że podejście do tego zagadnienia się zmieniało wraz z upływem czasu i wielokrotnie szukano rozwiązań pozwalających na uzupełnienie pogłowia psów, świadczy rozkaz nr 691 Komendanta Głównego Policji Państwowej z dnia 11 lutego 1936 r.¹³ Wprowadził on obowiązek sporządzania wykazów psów nadających się do celów reproduktorskich przez Centralną Służbę Śledczą. Wykaz ten miał być przesyłany do Towarzystwa Miłośników Psa Służbowego (TMPS)¹⁴. W myśl rozkazu stowarzyszenie to miało uzyskać wszelkie prerogatywy do rejestracji psów i suk hodowlanych, a także załatwiania formalności związanych z kryciem i rozrodem zwierząt. Samce – reproduktory mogły być używane 4 razy do roku. Samice natomiast jedynie raz do roku w okresie cieczki wiosennej. Urodzony przychówek miał być zgłaszany i rejestrowany w TMPS. Stowarzyszenie to prowadziło księgi rodowodowe i wydawało własne rodowody. Uzyskane w wyniku działań hodowlanych szczenięta w pierwszej kolejności miały być bezpłatnie rozdane policjantom, którzy drogą służbową wyrazili chęć nabycia ich do celów służbowych lub hodowlanych. Policjantom nie wolno było sprzedawać pozyskanych szceniąt bez zgody centrali¹⁵.

Biorąc pod uwagę zawirowania historyczne okresu międzywojennego, a także kilkukrotną zmianę lokalizacji Zakładu Tresury¹⁶, w tym problemy finansowe¹⁷, można śmiało stwierdzić, że uwarunkowania te nie służyły prężnemu rozwojowi działań hodowlanych w policji tamtego okresu. Przekazywane w ramach darowizn przez różne instytucje zwierzęta do „celów zarodowych” i – jak to określano – „doświadczalnych” nie zawsze spełniały oczekiwania i były wycofywane z działań hodowlanych¹⁸. Ówczesni kynolodzy borykali się także z różnego rodzaju chorobami zwierząt¹⁹, padnięciami

Fot. 2. Zakup psów przez Towarzystwo Miłośników Psa Służbowego w Polsce z 1936 r. Źródło: „Mój Pies. Miesięcznik poświęcony życiu psa” 1936, nr 1.

– jak w 1920 r., kiedy w wyniku panującej zarazy doszło do utraty dużej liczby psów²⁰. Pojawiały się także problemy natury organizacyjnej, jak brak kojców, przystosowania terenu, budowy przeszkód etc. Sytuację miało poprawić przeniesienie ośrodka do Poznania, na teren dawnej Cytadeli. Jednak pomimo lepszych warunków lokalowych problemy finansowe pozostały. Ostatecznie „moce przerobowe” ośrodka wiele się nie zmieniły w zakresie hodowli i tresury zwierząt²¹. Działalność hodowlaną i przeprowadzane przez Alojzego Grimma (kierownika kolejnych zakładów tresury) różnego rodzaju akcje promujące hodowlę psów służbowych²² przerwał wybuch II wojny światowej. Należy dodać, że A. Grimm od samego początku tworzenia kynologii policyjnej był wielkim orędownikiem sprawy utworzenia przez Policję Państwową własnej hodowli psów policyjnych, która w założeniu miała uniezależnić resort od podaży psów od hodowców oraz zapewnić materiał szkoleniowy w celu realizacji kursów dla przewodników psów. Jego działalność pomimo szerokiej promocji psów służbowych, prób zakupu zwierząt hodowlanych za granicą (1939 r.), a także prób pozyskania zwierząt do celów służbowych od cywilnych stowarzyszeń funkcjonujących w tamtym czasie (które za cel statutowy miały wspieranie i dostarczenie materiału dla policji, wojska i innych służb)²³ nie przyniosła oczekiwanych efektów, a wybuch II wojny światowej przerwał drastycznie te starania.

W 1945 r., po utworzeniu Szkoły Przewodników i Tresury Psów w Junikowie, po raz pierwszy przydzielono przewodnikom na kursie 4-miesięczne zwierzęta, które mieli przysposobić w ciągu 5 miesięcy, by podjąć właściwą tresurę w późniejszym okresie²⁴. Szkoła ta, przed jej likwidacją w 1946 r., zrealizowała jedynie 4 kursy, w trakcie których wyszkolono zaledwie 24 psy²⁵.

O skali problemów w pozyskiwaniu psów do służby w wojennej rzeczywistości najdobitniej świadczą informacje

dotyczące uruchomienia pierwszego kursu dla przewodników w Szkole Przewodników i Tresury Psów Służbowych w Słupsku. Według wspomnień jednego z uczestników tego kursu²⁶ słuchacze zostali oddelegowani do swoich macierzystych jednostek w poszukiwaniu psów, a w dodatku nie otrzymali od swoich jednostek ani od szkoły środków finansowych na zakup psów²⁷. Zakres działalności Szkoły Przewodników i Tresury Psów to jednak jedynie 3 lata, między rokiem 1946 a 1949. W tym czasie wytresowano 279 psów²⁸. W materiałach archiwalnych jest mowa o utrzymywaniu okresowo na stanie szkoły od 5 do 10 psów w celach hodowlanych²⁹. Brak jednak danych co do efektów tego utrzymywania, oprócz lakonicznych wzmianek, że część zwierząt była całkowicie nieprzydatna dla szkoły³⁰.

Ogólnodostępne źródła milczą o postępach hodowlanych w ciągu kolejnych lat powojennych. Z pojedynczych wzmianek można jednak odczytać, że pomysły na prowadzenie hodowli psów służbowych wracały do łask jeszcze kilkakrotnie.

Dowodem na to może być fakt, że Instrukcja o psach służbowych Korpusu Bezpieczeństwa Publicznego z 1948 r., zatwierdzona rozkazem nr 275 dowódcy KBW z dnia 30 listopada 1948 r., wspomina o uzupełnianiu stanu psów służbowych siłami własnej hodowli, a zakup psów był formą zarezerwowaną na szczególne wypadki³¹.

Po ostatecznym ulokowaniu w 1950 r.³² ośrodka tresury w Sułkowicach, pod nazwą Zakład Tresury Psów Służbowych KBW i MO, dokonano w kolejnych latach rozbudowy jego infrastruktury³³. Część przystosowano do hodowli psów – budując kojce dla suk zarodowych. Wspomniane zapisy mówią dość lakonicznie o „prowadzeniu hodowli przez pewien czas”³⁴. W latach 60. w artykułach prasowych postulowano wręcz stworzenie „masowej bazy hodowlanej psów rasowych”³⁵. Utworzenie ośrodka miałyby nastąpić z wykorzystaniem „psów wykazujących wartości użytkowe, a częściowo z zakupionych suk zarodowych, a sam ośrodek miałby się stać ośrodkiem wzorcowo-zarodowym przeznaczonym do podnoszenia walorów rasowych i użytkowych psów krajowych”³⁶. Brak własnej bazy hodowlanej psów służbowych przedstawiano jako wynik wieloletnich zaniedbań w tej dziedzinie. Kolejną wzmianką jest zapis w *Kalendarium ważniejszych wydarzeń w dziejach Zakładu*: „o przywróceniu działalności hodowlanej Zakładu i zakupie 10 suk rodowodowych – rasy owczarek niemiecki w 1967 roku”³⁷. Po zakupie zwierząt podjęto próby ich rozplodu. Dowodem na to może być zarządzenie nr 58/68 MSW z dnia 18 czerwca 1986 r. w sprawie przekazywania funkcjonariuszom MO psów służbowych do wychowu i wstępnej tresury³⁸, regulujące szczegółowo zasady przydziału, sposobu wychowu i zwracania psów odchowanych do tresury. Szczęnięta w wieku od 3 do 4 miesięcy były przekazywane zainteresowanym funkcjonariuszom. Przewodnicy zajmowali się ich dalszym chowem i wstępną tresurą³⁹ na podstawie odrębnych przepisów⁴⁰. Pomysłodawcy tego typu rozwiązań mieli świadomość, że nie każde wychowanie szczeniaka przez „hodowcę” może zakończyć się sukcesem. Stąd we wspomnianych przepisach znajdowały się obwarowania dotyczące niezakwalifikowania psa do tresury, za co nie przysługiwało wynagrodzenie. Podobnie rażące zaniedbanie psa ze strony hodowcy skutkowało nieprzyjęciem psa do tresury w ZTPS MO i koniecznością zapłaty określonych kar finansowych⁴¹.

W 1984 r., na podstawie zarządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych nr 95/83 z dnia 22 grudnia 1983 r. w sprawie psów służbowych Milicji Obywatelskiej wprowadzono do użytku *Zasady hodowli psów służbowych Milicji Obywatelskiej*⁴². Ten obszerny dokument usystematyzował zakres działalności zakładu, cedując sprawy hodowli na Zakład Tresury Psów Służbowych MO, a konkretnie na Ambulatorium Weterynaryjno-Hodowlane ZTPS MO. Warto dodać w tym miejscu, że struktura ZTPS MO przewidywała istnienie dwóch gabinetów – jednego dla obsługi zwierząt kursowych, a drugiego dla obsługi hodowli. Zakres działalności inspektora pracującego w Ambulatorium obejmował:

- dobór suk i reproduktorów na podstawie rodowodów, przydatności służbowej i wartości potomstwa;
- kierowanie i nadzór nad rozrodem;
- nadzór nad wychowem szczeniąt;
- wydawanie młodych psów hodowlanych;
- prowadzenie dokumentacji hodowlanej;
- doskonalenie metod wychowu i żywienia;
- organizowanie i prowadzenie doświadczeń z wybranych zagadnień fizjologii i tresury;
- kontrolowanie stanu zdrowia stada podstawowego i szczeniąt;
- prowadzenie kontroli młodych psów hodowlanych przekazywanych do wychowu i wstępnej tresury u hodowcy;
- udział w komisji dokonującej odbioru i kwalifikującej psy do tresury;
- kierowanie pracą pielęgniarzy i nadzorowanie jej.

Zakład zatrudniał w tym czasie pielęgniarzy i starszych pielęgniarzy zajmujących się karmieniem, utrzymaniem w czystości zwierząt oraz ich wychowem i pielęgnacją⁴³.

Jeśli chodzi o samo użycie zwierząt do hodowli, to mowa tu o zwierzętach rodowodowych znajdujących się na stanie ZTPS MO – zarówno suk, jak i reproduktorów. W zapisach była przewidziana również możliwość korzystania z reproduktorów należących do osób fizycznych za odpłatnością na zasadach określonych przepisami Związku Kynologicznego w Polsce, a także możliwość zakupu zwierząt za granicą.

Za sukę hodowlaną należało uważać zwierzę w wieku powyżej 18 miesięcy, wpisane do rejestru suk hodowlanych. Podobnie reproduktor – było to zwierzę w tym samym wieku, wpisane do rejestru reproduktorów. Opisany dokument zawiera wykaz chorób, które dyskwalifikują zwierzęta z działań hodowlanych lub wręcz zakazują ich rozrodu⁴⁴. Wycofanie zwierząt z działań hodowlanych i skreślenie ich z ewidencji następowało w wypadku suk w wieku 8 lat, natomiast reproduktorów – w wieku 9 lat, a także w wyniku ujawnienia niepożądanych cech, chorób lub niskiej „plemności”.

Jeśli chodzi o same szczenięta, to wciągnięcie ich do rejestru szczeniąt następowało w 10. dniu życia. Na zakładzie spoczywał też obowiązek oznakowania zwierząt oraz poddawania ich zabiegom profilaktycznym – odrobaczaniu i szczepieniom ochronnym.

Zwierzęta w wieku szczenięcym wydawane były hodowcom, którymi zgodnie z zasadami byli przewodnicy psa po odpowiednim przeszkoleniu i uzyskaniu zgody przełożonego. Zwierzęta były przez nich przyjmowane do wychowu i tresury na podstawie zawieranych umów zlecenia.

Psy w określonym wieku, tj. 15–18 miesięcy, od hodowców odbierał ZTPS MO, który kwalifikował je do dalszej tresury,

PROBLEMATYKA HODOWLI PSÓW POLICYJNYCH

oceniając je punktowo. Przewodnik psa, który wziął szczenię do wychowu, mógł po tym okresie zostać z nim skierowany na kurs odpowiedniej kategorii. Ciekawostką stanowi fakt, iż ZTPS MO prowadził w tym okresie całość dokumentacji hodowlanej: rejestr reproduktorów i suk hodowlanych, rejestr szczeniąt, teczkę rodowodów reproduktorów i suk hodowlanych, kartę kopulacji i miotu. W dalszych latach nie wspomina się już o możliwości przekazywania zwierząt przewodnikom, a jedynie o możliwości prowadzenia hodowli.

Kolejna próba hodowli nastąpiła w latach 90. Przekazy ustne uzyskane od emerytowanych pracowników i funkcjonariuszy pracujących w tamtym czasie na terenie Zakładu Tresury Psów Służbowych mówią o prowadzeniu zaledwie kilku miotów i ostatecznym zamknięciu hodowli latach 1994–1995⁴⁵. Funkcjonująca po tym okresie regulacja prawna dotycząca psów policyjnych, tj. zarządzenie nr 11 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 kwietnia 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad szkolenia policjantów, przewodników i jeźdźców oraz zwierząt wykorzystywanych do realizacji zadań Policji, a także norm wyżywienia zwierząt, umożliwiła wykorzystanie psów służbowych pochodzących z hodowli własnej, jednak już pod warunkiem zachowania zasad ekonomiki i spełnienia zasad typowania psów na służbowe z uwzględnieniem wad pokrojowych i zdrowotnych⁴⁶.

Ogólnodostępne zapisy w odniesieniu do prowadzonych w przeszłości działań hodowlanych są niestety w większości niepełne. Nie pokazują w żaden sposób skomplikowanej problematyki hodowli psów policyjnych ani ostatecznych efektów prowadzonych działań, brak też w nich zestawień statystycznych pokazujących, ile psów – wychowanków hodowli własnej – trafiło ostatecznie do szkolenia na realizowanych kursach. Trudno zatem o obiektywną ocenę historycznych działań hodowlanych. Należy pamiętać, że podejmowane próby hodowlane odbywały się w zupełnie innym stanie prawnym niż obecnie.

PROBLEMATYKA PRAWNA PROWADZENIA HODOWLI PSÓW RASOWYCH

W obecnym stanie prawnym prowadzenie hodowli psów reguluje ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt⁴⁷. Wymienia ona, kto może hodować i sprzedawać zwierzęta. W myśl ustawy do prowadzenia hodowli konieczne jest członkostwo w organizacji, której statutowym celem jest działalność związana z hodowlą rasowych psów i kotów oraz humanitarne traktowanie zwierząt.

Artykuł 18 ww. ustawy odnosi się do zwierząt wykorzystywanych do celów specjalnych (rozumie się przez to zwierzęta, których profesjonalna tresura oraz używanie odbywa się na podstawie odrębnych przepisów regulujących zasady działania Policji i innych wymienionych służb). Mogą one być hodowane w miejscach przeznaczonych dla zwierząt wykorzystywanych do celów specjalnych, pod nadzorem Inspekcji Weterynaryjnej. Dodatkowym rygiem prowadzenia hodowli jest wykonywanie powyższych działań w sposób gwarantujący bezpieczeństwo ludzi i zwierząt.

Przepisami policyjnymi regulującymi szczegółowo kwestię wykorzystania i utrzymania psów służbowych są:

- ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji⁴⁸ – rozdział 10d Psy służbowe i konie służbowe;

- rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 grudnia 2021 r. w sprawie psów służbowych i koni służbowych w Policji⁴⁹;

- zarządzenie nr 91 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 października 2022 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań z użyciem psów służbowych w Policji⁵⁰.

Jak czytamy w § 3 zarządzenia nr 91: podstawową formą doboru psów do realizacji zadań w Policji jest centralny dobór psów do użycia w Policji realizowany przez szkołę. Z dalszych zapisów wynika ponadto, że dobór ten może być przeprowadzony przez komendę wojewódzką Policji – zgodnie z założeniami do centralnego doboru psów do użycia w Policji. Pies może również pochodzić z darowizny – po spełnieniu kryteriów określonych w zarządzeniu.

Jedynym zapisem dotyczącym kwestii ewentualnego rozrodu jest art. 145r ustawy o Policji, który zakazuje opiekunowi (przewodnikowi lub osobie, której powierzono opiekę) rozmnażania zwierzęcia, z wyjątkiem psów będących na stanie szkoły policyjnej. Warto dodać, że zapis ten wcześniej był umieszczony w uchylonym już zarządzeniu nr 296 KGP⁵¹. Mówił też o wydawaniu zgody na prowadzenie rozrodu przez komendanta szkoły⁵².

Analiza ww. przepisów wskazuje, że rozród psów służbowych jest *de facto* zabroniony, a dozwolone przypadki tego rozrodu nie doczekały się szczegółowych uregulowań prawnych.

Próby podjęcia tego typu działań wymagałyby, zgodnie z ustawą o ochronie zwierząt i komentarzami do niej, zarejestrowania w ogólnokrajowej organizacji społecznej, której statutowym celem jest hodowla rasowych psów i kotów⁵³. Inną możliwością mogłaby być próba stworzenia własnych szczegółowych regulacji prawnych umożliwiających podjęcie samodzielnej, skutecznej prawnie hodowli psów wykorzystywanych do celów specjalnych wymienionych osobno w ustawie, niezależnie od innych instytucji.

Biorąc pod uwagę dość dużą liczbę stowarzyszeń, należałoby wybrać największe i najbardziej doświadczone organizacje krajowe. Najstarszą z nich jest Związek Kynologiczny w Polsce. Jest on również członkiem międzynarodowego związku kynologicznego – Międzynarodowej Federacji Kynologicznej (Fédération Cynologique Internationale – FCI)⁵⁴. Inną tego typu organizacją jest Polski Klub Psa Rasowego – Polski Związek Kynologiczny⁵⁵ lub Polska Federacja Kynologiczna⁵⁶. Wskazanie powyższych organizacji jest przykładowe i nie ma na celu promowania lub deprecjonowania jakiegokolwiek organizacji, lecz służy do zaprezentowania funkcjonujących rozwiązań hodowlanych w kraju. Warto też dodać, że sama ustawa o ochronie zwierząt nie zawiera szczegółowego wykazu organizacji uprawnionych do prowadzenia hodowli⁵⁷. Zakres delegacji ustawowej nadanej Związkowi Kynologicznemu w Polsce (ZKwP) dotyczy opiniowania wykazu psów ras uznawanych za agresywne, a nie nadzoru nad prowadzeniem hodowli psów rasowych w Polsce.

Pytanie podstawowe zatem, czy Policja jako organizacja zajmująca się statutowo ochroną życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra⁵⁸, a także tresurą zwierząt wykorzystywanych do celów specjalnych byłaby sama zdolna do skutecznych prawnie działań hodowlanych? W przypadku odpowiedzi negatywnej i przy braku własnych rozwiązań prawnych, czy mogłaby funkcjonować pod patronat opisywanych powyżej

organizacji? Szczególnego podkreślenia wymaga fakt, iż statuty wspomnianych organizacji dzielą członków na zwyczajnych (osoby fizyczne), wspomagających (osoby fizyczne i prawne) i honorowych⁵⁹. Jedynie członkowie zwyczajni w tych organizacjach cieszą się pełnią praw, natomiast rola członków wspomagających ogranicza się do deklaracji określonych świadczeń na rzecz związku⁶⁰. Trudno jednak sobie wyobrazić członkostwo Policji – organu administracji państwowej⁶¹ – w organizacji o randze stowarzyszenia. Tym bardziej, że większość organizacji wyklucza automatycznie członkostwo w innych stowarzyszeniach i często nie respektuje wystawianych przez nie dokumentów dotyczących pochodzenia zwierzęcia. Zakup zatem sukki hodowlanej z rodowodami jednej organizacji i reproduktora z innej może rodzić nieprzewidziane problemy i konieczność uzyskiwania stosownych uprawnień od nowa.

Jako ciekawostkę można dodać, iż przed II wojną światową działało pręźnie Towarzystwo Miłośników Psa Służbowego w Polsce, a także Stowarzyszenie Hodowców Psów Policyjnych na Śląsku. Stowarzyszenia te za statutowy cel miały wspieranie rozwoju szeroko rozumianego pozyskiwania, używania i utrzymania psów służbowych dla celów państwowych, w tym prowadzenie ksiąg rodowodowych ras psów służbowych⁶².

Należałoby także zastanowić się nad samym celem prowadzenia hodowli psów rasowych – bo ten według największej organizacji w kraju, czyli Związku Kynologicznego w Polsce, przedstawiany jest jako: doskonalenie poszczególnych ras psów pod względem cech fizycznych, psychicznych i użytkowych z uwzględnieniem podstaw naukowych⁶³. Wydaje się jednak, że propozycje przywrócenia prób hodowlanych w Policji dotyczą bardziej kwestii ilościowego uzupełnienia pogłowia, ewentualnie częściowego usamodzielnienia się w kwestiach wysokości cen zakupywanych do służby zwierząt niż doskonalenia samych ras.

Podkreślenia też wymaga fakt, iż prowadzenie hodowli psów rasowych dla celów policyjnych trudno uznać za cel zarobkowy⁶⁴. Już samo nadanie przydomka hodowlanego, czyli nazwy hodowli koniecznej do wystawiania metryk dla szczeniąt⁶⁵, rodziłoby problemy prawne, gdyż Policja nie posiada własnych przepisów i uprawnień hodowlanych. Podjęcie samodzielnych działań hodowlanych wymagałoby posiadania własnych przepisów i wysokich standardów utrzymania zwierząt, respektowania ogólnie przyjętych zasad hodowlanych. Zaniedbania w tej kwestii mogłyby rodzić poważne zarzuty ze strony organizacji prozwierzęcych. Utrzymanie standardów to w istocie stosowanie się w działaniach hodowlanych do regulaminów i statutów danego stowarzyszenia albo wypracowanie własnych. Oznaczałoby to w praktyce wykonanie wielu zalecanych statutami i regulaminami czynności, jak choćby odbywanie przeglądów hodowlanych czy uzyskiwanie przez sukki hodowlane i reproduktorów uprawnień do rozmnażania⁶⁶. Z racji wielości regulaminów różnych organizacji i obszerności materiału przytoczone zostaną jedynie wymagania stawiane przez przepisy Związku Kynologicznego w Polsce.

Uprawnienia hodowlane uzyskiwane są dla zwierząt w określonym wieku oraz poprzez ich udział w wystawach międzynarodowych, klubowych lub specjalistycznych, gdzie psy muszą uzyskać odpowiednio wysokie oceny⁶⁷, a także w ramach indywidualnych przeglądów kwalifikujących do hodowli (dotyczy psów/suk z wadami nabytymi – poura-

STATUT Stowarzyszenia p.n. „Towarzystwo Miłośników Psa Służbowego w Polsce”	
Nazwa Stowarzyszenia, teren działalności i siedziba.	7. Stowarzyszenie składa się z członków zwyczajnych, honorowych, wspomagających, i rezerwowanych.
1. Stowarzyszenie ma nazwę „Towarzystwo Miłośników Psa Służbowego w Polsce” i ma własny pieczęć, zawierającą tę nazwę.	8. Członkami prezydenckimi mogą być osoby nie biologicznie związane z rasą w zakresie stowarzyszenia, bez powzięcia których może być osiągnięta potrzeba dla celów Stowarzyszenia.
2. Działalność Stowarzyszenia rozciąga się na terytorium całej Rzeczypospolitej Polskiej, z wyjątkiem obszarów objętych przepisami o samostowarzyszeniach. Siedzibą Stowarzyszenia jest m. st. Warszawa.	9. Członkami honorowymi mogą być osoby, które poświęciły specjalne usługi w zakresie kynologii i stowarzyszenia psów dla celów służbowych w Polsce, szczególnie w dziedzinie poprawy służbowości Stowarzyszenia.
Cel Stowarzyszenia i środki działania.	10. Członkiem prezydenckim i członkiem honorowym nie może być osoba, która nie jest członkiem Stowarzyszenia.
1. Stowarzyszenie ma za swój główny cel: a) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych ras policyjnych, b) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, c) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, d) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, e) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, f) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, g) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, h) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, i) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, j) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, k) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, l) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, m) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, n) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, o) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, p) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, q) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, r) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, s) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, t) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, u) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, v) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, w) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, x) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, y) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych, z) podniesienie poziomu hodowli i show psów użytkowych.	
2. Dla osiągnięcia powyższych celów Stowarzyszenie z racjonalnym obowiązkowym przepięciem: a) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, b) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, c) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, d) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, e) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, f) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, g) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, h) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, i) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, j) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, k) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, l) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, m) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, n) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, o) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, p) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, q) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, r) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, s) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, t) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, u) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, v) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, w) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, x) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, y) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów, z) posiada i prowadzi księgi rodowodowe psów.	
3. Stowarzyszenie jest osobą prawną i przez swój zarząd może specjalnie powołać przez zarząd zarządcę (a) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, b) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, c) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, d) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, e) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, f) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, g) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, h) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, i) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, j) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, k) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, l) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, m) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, n) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, o) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, p) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, q) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, r) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, s) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, t) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, u) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, v) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, w) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, x) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, y) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości, z) wykonywać, sprzedawać i dzierżawić wszelkie rodzaje nieruchomości.	
Członkowie Stowarzyszenia, ich prawa i obowiązki.	Władze Stowarzyszenia.
4. Członkami Stowarzyszenia mogą być osoby polskie, korzystające z pełni praw obywatelskich i ewangelików.	11. Władzami Stowarzyszenia są: a) Walne Zgromadzenie, b) Zarząd, c) Komisja Rewizyjna.
	12. Wykonawcą i zarządcą Stowarzyszenia może być osoba, która nie jest członkiem Stowarzyszenia.
	13. Wykonawcą i zarządcą Stowarzyszenia może być osoba, która nie jest członkiem Stowarzyszenia.
	14. Wykonawcą i zarządcą Stowarzyszenia może być osoba, która nie jest członkiem Stowarzyszenia.
	15. Wykonawcą i zarządcą Stowarzyszenia może być osoba, która nie jest członkiem Stowarzyszenia.

Fot. 3. Fragment Statutu Stowarzyszenia p.n. „Towarzystwo Miłośników Psa Służbowego w Polsce”. Źródło: „Mój Pies. Miesięcznik poświęcony życiu psa” 1936, nr 1.

zowymi, będącymi wynikiem schorzeń i zabiegów leczniczych, niewypływającymi negatywnie na możliwość reprodukcji i odchowania potomstwa⁶⁸). W myśl regulaminu sukki hodowlana powinna ukończyć 18 miesięcy, reproduktor zaś co najmniej 15 miesięcy⁶⁹. Hodowle zrzeszone w ZKW mogą również podlegać kontroli oddziałowych komisji hodowlanych i innym przeglądom hodowlanym⁷⁰. Należy podkreślić, że wszystkie zwierzęta powinny być zarejestrowane w ZKW i wpisane do Polskiej Księgi Rodowodowej. Użycie suk i reproduktorów sprowadzonych z innych krajów członkowskich FCI lub organizacji partnerskich FCI dopuszczalne jest jedynie po zarejestrowaniu i spełnieniu wymogów Regulaminu Hodowli Psów Rasowych ZKW⁷¹.

Obecnie do służby w Policji wykorzystywanych jest wiele ras – w tym głównie rasa owczarka niemieckiego oraz owczarka belgijskiego⁷². Każda z tych ras posiada uregulowane statutami dodatkowe wymagania weterynaryjne w postaci testów psychicznych. Rasa owczarka belgijskiego wymaga przeprowadzenia testów psychicznych⁷³. Rasa owczarka niemieckiego dodatkowo wymaga wyniku badania na dysplazję A i B, przeglądu hodowlanego z testami psychicznymi, szkolenia minimum IGP-V (dawniej IPO-V)⁷⁴ – dla psów, co oznacza przygotowanie ich do pracy wędzowniczej, posłuszeństwa, ćwiczeń obrończych. Dla suk wymagane jest wyszkolenie minimum BH-VT (dawniej BH) w zakresie posłuszeństwa i reakcji w miejscu publicznym⁷⁵.

PROBLEMATYKA HODOWLI PSÓW POLICYJNYCH

Zdaniem autora wątpliwości budzi kwestia, czy Policja miałaby zajmować się – oprócz szerokiego katalogu zadań na rzecz społeczeństwa – szkoleniem zwierząt do celów specjalnych, a także dbaniem o pozyskanie i utrzymanie uprawnień hodowlanych. Dużo lepszym i mniej kosztownym rozwiązaniem byłby zakup i dalsze utrzymanie zwierząt już posiadających stosowne uprawnienia.

PROBLEMATYKA ORGANIZACYJNA HODOWLI PSÓW POLICYJNYCH

Prowadzenie hodowli oznacza prowadzenie rozrodu. Pojawiają się tu zatem kolejne pytania o zakres prowadzenia działań. Z jednej strony należy zdobyć materiał hodowlany odpowiedniej jakości, z drugiej zaś musi być to materiał w odpowiedniej ilości. Należy liczyć się z możliwą bezpłodnością lub innymi problemami natury zdrowotnej⁷⁶. Hodowla powinna posiadać kilku wyselekcjonowanych reproduktorów. Opieranie się na jednym reproduktorze mogłoby zakończyć się niepowodzeniem. Brak własnych reproduktorów powodowałby konieczność poszukiwania ich w innych hodowlach. Wiązałoby się to z zawieraniem stosownych umów z podmiotami zewnętrznymi i koniecznością ponoszenia kosztów z tego tytułu⁷⁷.

Entuzjastów pomysłów, by zacząć krzyżować psy policyjne posiadane przez różne jednostki organizacyjne, powinny zniechęcić powyżej opisane wymagania związane z prowadzeniem działań hodowlanych w stowarzyszeniach⁷⁸. Mówimy tu o uzyskaniu odpowiedniego wieku przez suki hodowlane oraz przez reproduktorów. Trudno też mówić o wykorzystywaniu psa do służby i jednocześnie do celów hodowlanych. Przeznaczenie zwierzęcia do hodowli powinno być od początku określone.

Dodatkowo krzyżowanie posiadanych osobników bez konkretnych badań i monitorowania drzew genealogicz-

nych psów, pomijając oceny środowiska kynologicznego, mogłoby doprowadzić do nieprzewidzianych skojarzeń i różnego rodzaju powikłań, a także przekazywania schorzeń i wad genetycznych. Jak podkreśla się w literaturze: „W hodowli mogą być wykorzystywane wyłącznie zwierzęta zdrowe w kontekście chorób dziedzicznych”⁷⁹.

Brak działań hodowlanych w Policji w ostatnich 30 latach to w istocie brak ugruntowanych doświadczeń w tej dziedzinie. Trudno też szukać takich doświadczeń w innych służbach krajowych wykorzystujących zwierzęta, ponieważ według wiedzy autora nie prowadzą one żadnych działań hodowlanych, a nabywają psy w określonym wieku. Dlatego też o pomoc w rozpoczęciu tego typu przedsięwzięcia należałoby zwrócić się do krajowych instytucji zajmujących się rozrodem zwierząt lub zagranicznych policyjnych ośrodków szkoleniowych mających bogate doświadczenie hodowlane. Podejmowanie się prowadzenia hodowli na pełną skalę bez udziału doświadczonych specjalistów w tej dziedzinie stanowi projekt wysokiego ryzyka.

Jedyną policyjną placówką kynologiczną zajmującą się szkoleniem zwierząt jest zlokalizowany w Sułkowicach Zakład Kynologii Policyjnej Centrum Szkolenia Policji w Legionowie. To miejsce, gdzie od ponad 60 lat realizuje się różnorodne kursy specjalistyczne dla przewodników i psów różnych specjalności⁸⁰. Placówka oprócz realizacji programowych kursów specjalistycznych zajmuje się także centralnym doбором psów do użycia w Policji.

Jednak nawet duży teren (około 50 ha) i dość nowoczesna infrastruktura (pawilony z kojcami)⁸¹ mogłaby, zdaniem autora, okazać się niewystarczająca do kompleksowej obsługi ewentualnego ośrodka hodowlanego. I chodzi tu nawet nie o brak miejsca na terenie zakładu, ale o delikatność przedsięwzięcia hodowlanego, które przy braku spełnienia określonych, dość surowych wymagań mogłoby zakończyć się całkowitym niepowodzeniem. Budowany od podstaw

Fot. 4. Szczenięta rasy seter irlandzki, wiek ok. 6 tygodni. Zdj. M. Wasilewska.

Fot. 5. Szczenięta owczarka niemieckiego. Zdj. P. Cichosz.

ośrodek hodowlany, aby odpowiadał wysokim standardom, musiałby spełniać wszystkie funkcje użytkowe. Chodzi o kompleksowe przygotowanie obiektu do zakładanych celów. Obiekt ten powinien zawierać:

- kojce z wybiegami dla wszystkich suk hodowlanych⁸²;
- ocieplane kojce z wybiegami dla suk ze szczeniętami;
- kojce z wybiegami dla odsadków (szczeniąt odseparowanych od suk w określonym czasie związanym z przejściem szczeniąt na sztuczny pokarm oraz ilością wytwarzanego przez sukę mleka)⁸³;
- kojce kwarantanny;
- szpital z kojcami ocieplanymi dla psów chorych;
- minipoligon do wstępnego szkolenia zwierząt;
- budynek porodówki z gabinetem weterynaryjnym (z salą operacyjną i pełnym zapleczem diagnostycznym);
- inne pomieszczenia typu kuchnia dla psów, szatnie personelu, magazyny na sprzęt, niezbędne pomieszczenia tresurowe i biurowe⁸⁴;
- osobne pojazdy z przyczepami do transportu zwierząt.

Wymienione elementy hodowli to tak naprawdę niezbędne minimum, wymagane do zapewnienia powodzenia przedsięwzięcia, którego nie da się zrealizować przy wykorzystaniu istniejącej infrastruktury. Nawet przystosowanie części obiektów, jeśli nawet byłoby możliwe w pełnej skali, nie gwarantowałyby powodzenia.

Biorąc pod uwagę doniesienia medialne o prowadzeniu działań hodowlanych przez policję czeską i słowacką, należy podkreślić, że odbywało się to w tych krajach w kilku niezależnych stacjach hodowlanych⁸⁵. Wszystko po to, by uniemożliwić rozprzestrzenianie się ewentualnych chorób zakaźnych – które dla szczeniąt mogą okazać się śmiertelne⁸⁶. Dlatego też działania hodowlane powinny być zlokalizowane poza samym ośrodkiem szkoleniowym. Wykorzystanie terenu ZKP w Sułkowicach rodzi jeden z podstawowych problemów, tj.: szkolenie psów w określonym wieku podczas realizacji kursów specjalistycznych może w dużym stopniu kolidować z hodowlą szczeniąt na tym samym terenie. Zajęcia na kursach specjalistycznych, a także realizacja centralnego doboru psów do użycia w Policji realizowane są na całym terenie ZKP. Ćwiczenia tresurowe prowadzone są również w pomieszczeniach przystosowanych na sale symulacyjne, rozmieszczonych na terenie zakładu. Pytanie zatem, czy obecna infrastruktura pozwoliłaby na rozdzielenie i równoległe prowadzenie szkolenia psów kursowych i działań *stricte* hodowlanych?

Podjęcie zorganizowanych działań hodowlanych na terenie ZKP wymagałoby wydzielenia części ośrodka tylko i wyłącznie do celów rozrodczych. Wydzielenie to powinno obejmować osobne kojce, wybiegi i inne wspomniane już elementy infrastruktury. Stłoczenie dużej liczby⁸⁷ zwierząt na tej powierzchni, szczególnie ze zwierzętami odbywającymi kursy specjalistyczne (pochodzącymi z różnych hodowli) jest niewskazane i niemożliwe. Wynikające z ustawy o ochronie zwierząt zapisy nakładają na potencjalnego hodowcę wymogi zapewnienia odpowiednich warunków bytowania, ze wszystkimi tego implikacjami w tym zakresie, oraz odpowiedniego żywienia⁸⁸.

Podobnie wygląda kwestia obsługi weterynaryjnej, która zdaniem autora, powinna być przewidziana na stałe do bazy hodowlanej i udzielana ze względów bezpieczeństwa w osobnym wydzielonym gabinecie. Utworzenie

hodowli wymagałoby zatrudnienia dodatkowych lekarzy, a także techników weterynarii w liczbie niezbędnej do prawidłowej i całodobowej obsługi przedsięwzięcia. Prowadzenie suk hodowlanych, szczególnie w okolicach porodu, oznaczałoby opiekę i monitorowanie stanu zwierząt⁸⁹ oraz stanu nowo poczętego miotu. Opiekunowie powinni posiadać stosowne doświadczenie w prowadzeniu rozrodu zwierząt oraz wychowie szczeniąt. Prowadzenie urodzonych szczeniąt, szczególnie w pierwszych dniach życia, jest zadaniem wymagającym dużo uwagi, zwłaszcza w zakresie kontrolowania temperatury ciała, wagi i ogólnej żywotności⁹⁰.

Niestosowanie zasady izolacji bazy szkoleniowej od bazy hodowlanej mogłoby narazić przedsięwzięcie na ryzyko padnięcia całego miotu, zarażenie chorobami wirusowymi⁹¹ lub pasożytami zewnętrznymi i wewnętrznymi. Zachowanie bezpieczeństwa epizootycznego byłoby szczególnie ważne w okresie występowania tzw. luki immunologicznej⁹². Jest to okres, w którym odporność bierna zanika, a odporność poszczepienna nie jest jeszcze wykształcona. Szczenięta nieposiadające odporności wrodzonej i nabytej⁹³ w różnych momentach szczepień mogą być więc szczególnie zagrożone chorobami i śmiercią. Izolacja szczeniąt i suk od psów kursowych byłaby w tym okresie szczególnie wskazana. Przy braku dostatecznej i kompleksowej obsługi weterynaryjnej hodowli konieczne byłoby korzystanie w tej materii z podmiotów zewnętrznych – co mogłoby rodzić dodatkowe problemy i koszty.

Teren ośrodka hodowlanego powinien być stosunkowo rozległy – wymienione elementy składowe i urządzenia powinny zajmować znaczny obszar. Teren ten musiałby być bezpieczny dla szczeniąt. Wskazane też byłoby umiejscowienie w nim osobnego minipoligonu do wstępnego szkolenia szczeniąt. Należy podkreślić, że wykorzystanie obecnego poligonu z przeszkodami terenowymi dla psów kursowych mogłoby nie być bezpieczne (konstrukcja przeszkód dla zwierząt starszych) i być utrudnione ze względu na realizację kursów specjalistycznych.

Trudno też zgodzić się z pojawiającymi się stwierdzeniami, że instruktorzy ZKP mogą prowadzić kursy specjalistyczne, a w międzyczasie zajmować się wychowem szczeniąt, obsługą suk hodowlanych i reproduktorów. Realizacja powyższych czynności w systemie 8-godzinnej służby i 40-godzinnego tygodnia pracy jest niemożliwa. Przywoływane bezpieczeństwo epizootyczne jest tu również bardzo ważnym argumentem. Nawet umiejscowienie ośrodka hodowlanego poza terenem zakładu na niewiele się zda, jeżeli osoba mająca kontakt z psami kursowymi będzie miała również kontakt ze szczeniętami z hodowli. Ośrodek hodowlany powinien więc posiadać odpowiednią liczbę osób do bieżącej obsługi i doglądania szczeniąt, suk ciężarnych i reproduktorów. Wymagałoby to takiej liczby pracowników, by każde zwierzę zostało indywidualnie obsłużone. Chodzi o karmienie, proste zabiegi profilaktyczne, wybieganie czy czynności porządkowe na terenie kójców, wybiegów i obiektu. Liczba takich osób byłaby zależna od liczby posiadanych suk i zakresu podjętych działań hodowlanych. Pamiętajmy, że miot to zazwyczaj 6 szczeniąt, więc 10 suk może teoretycznie dać przychówek w postaci 60 szczeniąt, które w ich dalszym rozwoju trzeba będzie umieścić w osobnych kójcach i osobno się nimi zajmować.

ZABIEGI SOCJALIZACYJNE HODOWANYCH SZCZENIĄT

Kolejnym problemem, jaki pojawia się po prawidłowym wyselekcjonowaniu materiału genetycznego, jego skojarzeniu, prowadzeniu ciąży i urodzeniu się szczeniąt, jest kwestia czynności związanych z socjalizacją dorastających miotów. Urodzone zwierzęta powinny być w stosownym czasie oddzielone od matki⁹⁴. Nie mogą być pozostawione w kojcach i na wybiegach. Należy dość szybko – w okresie tzw. okna socjalizacyjnego⁹⁵ – przyzwyczajać je do otoczenia, zmiennych warunków atmosferycznych i różnego rodzaju bodźców zewnętrznych⁹⁶. Brak podjęcia tych działań może spowodować niemożliwą do odwrócenia w późniejszym wieku nieufność zwierzęcia i nieprzydatność do tresury⁹⁷. Zaniedbania w tym zakresie mogą rzutować na całe życie zwierzęcia. Zdaniem autora socjalizacja wstępna powinna w tym okresie być przeprowadzona pod kątem:

- zapoznania z ruchem ulicznym;
- zapoznania ze środkami transportu;
- kontaktów z osobami postronnymi;
- kontaktów z innymi zwierzętami;
- zapoznania z pomieszczeniami, różnymi nawierzchniami, dźwiękami akustycznymi;
- rozwijania popędów i zmysłu węchu i instynktu obronnego;
- wstępnej tresury zwierząt.

Socjalizacja szczeniąt, szczególnie przy dużej ich liczbie może stanowić proces bardzo czasochłonny. Warto dodać, że nie wszystkie elementy w tym zakresie da się zrealizować grupowo, a szczenięta wymagają wręcz indywidualnego podejścia. Już dawno zauważono, że: „pielęgnacja szczenięcia, jego wychowanie i tresura wymaga znacznie więcej czasu i pracy niż opiekowanie się psem dorosłym”⁹⁸. Zabiegi te wymagałyby udziału przeszkolonych osób, wykorzystania środków transportowych i nie mogłyby być wykonywane „przy okazji” realizowanego przez instruktorów kursu specjalistycznego.

ROKOWANIA HODOWLANE W PERSPEKTYWIE DŁUGOTERMINOWEJ

Proces hodowlany jest skomplikowanym przedsięwzięciem związanym z wieloma, często niezależnymi od siebie czynnikami. Podstawową wątpliwością, jaka nasuwa się przy analizie tematu, jest pytanie: Ile psów z prowadzenia tego typu działań hodowlanych ostatecznie przeszłoby testy wynikające z zarządzenia nr 91 KGP⁹⁹ i zostałyby zakwalifikowanych na kursy specjalistyczne? Skrzyżowanie nawet najlepszych osobników nie gwarantowałoby, że finalnie wszystkie szczenięta zostaną psami służbowymi¹⁰⁰. Odnosząc się ponownie do doświadczeń czeskich i słowackich hodowli policyjnych, należy podkreślić, iż: „hodowle policyjne nie stanowią tam samodzielnego źródła pozyskiwania psów”¹⁰¹. Ich skuteczność oceniana jest na poziomie 33–43%, co oznacza mniej więcej tyle, że z miotu wielkości 6–7 szczeniąt do dalszej tresury policyjnej kwalifikuje się od 2 do 3 osobników. Przewiduje się też już na wstępie w procesie hodowlanym możliwość występowania zgonów szczeniąt w pierwszych dniach po urodzeniu lub usunięcia z hodowli z powodu cech charakteru, wystąpienia negatywnych cech zewnętrznych, wad postawy, różnego rodzaju chorób¹⁰².

Trudno zatem w świetle powyższego zgodzić się ze stwierdzeniem, że prowadzenie hodowli policyjnej rozwiąże problem podaży psów w dość krótkim czasie. Uzyskanie w wyniku hodowli zdrowych zwierząt, spełniających odpowiednie kryteria, w liczbie odpowiadającej zapotrzebowaniu mogłoby w praktyce wymagać wielu lat pracy, doświadczeń i nakładów finansowych. Prowadzenie własnych działań hodowlanych z samego założenia generowałoby znaczne koszty, a także nieuniknione straty finansowe. Koszt uzyskania jednego psa z prowadzonej działalności zawierałby w sobie wiele często nieprzewidywalnych czynników i mógłby okazać się wielokrotnie wyższy niż cena zakupu w pełni sprawnego pod względem zdrowotnym i tresurowym psa.

Z ekonomicznego punktu widzenia zakup psa odchowanego i przygotowanego pod odpowiednim kątem do testów jest dużo korzystniejszy dla Policji. „Księguje” on w zasadzie koszty rozrodu, wychowu, socjalizacji i treningów po stronie hodowcy. Podobnie koszty utrzymania, wyżywienia, opieki weterynaryjnej przez okres dorastania zwierzęcia (około 12 miesięcy) sędowane są na hodowcę. Nieprzewidziane wydatki związane z chorobami i padnięciami psów (suk hodowlanych, reproduktorów, szczeniąt) także¹⁰³. Podjęcie działań hodowlanych na dużą skalę niewątpliwie obciążałoby Policję dużymi kosztami realizacji takiego przedsięwzięcia i wymagałoby znacznych nakładów ludzkich¹⁰⁴.

Ostatnim argumentem w dyskusji „hodować czy kupować” pozostaje kwestia psów – wychowanków hodowli, które z różnych, wspominanych wcześniej względów nie zakwalifikowałyby się na kursy specjalistyczne. Rodzą się zatem wątpliwości o postępowanie z tego typu psami – w myśl art. 1451 ustawy o Policji, według którego wszystkie psy służbowe znajdują się na stanie jednostki organizacyjnej, która dokonała zakupu¹⁰⁵. Wydaje się, że urodzone w wyniku hodowli zwierzęta stałyby się psami służbowymi niezależnie od ich dalszego wykorzystania lub niewykorzystania w służbie. Zwierzęta takie traktowane są jako pożytki (przychówek) pochodzące od zwierząt przeznaczonych do rozrodu¹⁰⁶. Oznaczałoby to konieczność utrzymywania ich, ponoszenia kosztów obsługi weterynaryjnej i sprawowania nad nimi opieki przez wyznaczone osoby. Podobnie rzecz ma się z kwestią utrzymania suk hodowlanych i reproduktorów podczas cykli hodowlanych, a także po utracie uprawnień hodowlanych przez zwierzęta lub osiągnięcia określonego wieku. W myśl regulaminów Związku Kynologicznego w Polsce suki mogłyby wydawać mioty do końca 8. roku życia¹⁰⁷. Psie reproduktory nie mają określonej granicy wieku hodowlanego¹⁰⁸, jednak należy założyć ich wycofanie w określonym wieku z hodowli. Nieprzydatność lub niezdolność¹⁰⁹ do hodowli nie zmienia faktu, iż zwierzęta te pozostaną na stanie jednostki organizacyjnej Policji i będą wymagały wyznaczenia stałych opiekunów¹¹⁰.

Na koniec warto odnotować jeden znamienity fakt. Analiza materiałów archiwalnych pozwala na stwierdzenie, że w około 100-letniej historii kynologii policyjnej więcej psów zakupiono od osób prywatnych i z różnego rodzaju hodowli, niż w praktyce wyhodowano własnym sumptem. Ogólnodostępne źródła niewiele nam mówią o hodowlach psów policyjnych na przestrzeni ubiegłych lat. Jest to raczej wątek pomijany milczeniem lub „zakopany” głęboko w archiwach. Brak kontynuacji działań w tym zakresie nasuwa prosty wniosek, iż prowadzone hodowle pomimo ambicji twórców nie zapewniły wystarczającej podaży psów do

użycia, a sukces i postępek hodowlany¹¹¹ nie został ogłoszony. W ostatecznym rozrachunku okazuje się też, że system pozyskiwania psów w drodze zakupu do użycia w Policji¹¹² stanowi nadal rozwiązanie optymalne i najmniej ryzykowne.

- ¹ Tematyka dotycząca możliwości prowadzenia hodowli psów w Policji poruszana była na seminarium zorganizowanym przez Komendę Główną Policji dla koordynatorów wojewódzkich w Sierakowie w dniach 3–6 października 2022 r. pt. *Problematyka zwierząt w Policji oraz zwierząt wycofanych z użycia w Policji w świetle nowych przepisów prawa*.
- ² Zwierzęta, których profesjonalna tresura oraz używanie odbywa się na podstawie odrębnych przepisów, regulujących szczegółowe zasady działania jednostek Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Agencji Wywiadu, Policji i innych formacji (...), ustawa o ochronie zwierząt z dnia 21 sierpnia 1997 r. (Dz. U. z 2022 r. poz. 572), art. 4 pkt 20.
- ³ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 20 grudnia 2021 r. w sprawie używania psów i koni w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. poz. 2456), § 12.
- ⁴ Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, *Centralny dobór psów do służby w Policji*, <https://csp.edu.pl/csp/wolnytekst/1936,dok.html> [dostęp: 24.05.2022 r.].
- ⁵ Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. *Psy i konie w służbach MSWiA*, <https://www.gov.pl/web/mswia/psy-i-konie-w-sluzbach-mswia> [dostęp: 1.07.2022 r.].
- ⁶ K. Halicki, *Zwierzęta w służbie Policji Państwowej w Polsce w okresie międzywojennym*, „Policja” 2010, nr 3, s. 86–87.
- ⁷ *Wśród „czworonożnych” detektywów*, „Tajny detektyw. Ilustrowany Tygodnik Kryminalno Sądowy” 1932, nr 52, s. 9.
- ⁸ K. Halicki, *Zwierzęta w służbie Policji Państwowej w Polsce w okresie międzywojennym*, s. 88.
- ⁹ „Gazeta Śledcza”, Wydział IV Komendy Głównej Policji Państwowej w Warszawie, L. 1–134, t. I–III, s. 15.
- ¹⁰ Rozkaz nr 214 Komendanta Głównego Policji Państwowej z dnia 1 czerwca 1923 r., sygn. AAN 2/349/2/2.4/561/14, s. 39.
- ¹¹ Tamże, s. 39.
- ¹² Rozkaz nr 322 Komendanta Głównego Policji Państwowej z dnia 26 kwietnia 1926 r. – Instrukcja o psach policyjnych, sygn. AAN 2/349/2/2.4/561/127, s. 571.
- ¹³ Rozkaz KGPP nr 691 z dnia 11.02.1936 r., sygnatura AAN 18.
- ¹⁴ Cywilne stowarzyszenie funkcjonujące w II RP mające za cel statutowy wspieranie służb i hodowlę psów rasowych do zadań służbowych.
- ¹⁵ Rozkaz KGPP nr 712 z dnia 28.11.1939 r.
- ¹⁶ Nazwa zmieniana wielokrotnie w kolejnych latach.
- ¹⁷ „Sprawozdanie z czynności Referatu psów służbowych za okres od I I do I XII 1938 r.”, Archiwum Akt Nowych, Zbiór: Komenda Główna Policji Państwowej 1918–1939, sygnatura 2081.
- ¹⁸ Notatka Kierownika Referatu psów służbowych do Naczelnika Służby Śledczej, Archiwum Akt Nowych, Zbiór: Komenda Główna Policji Państwowej 1918–1939, sygnatura 2081.
- ¹⁹ „Wilczek” – łowca zbrodniarzy, „Tajny Detektyw” 1933, s. 6.
- ²⁰ S. Mazur, *Selekcja była ostra*, <https://www.poznan.pl/mim/wortals/cik/news,1200/selekcja-byla-ostra,186092.html> [dostęp: 12.10.2022 r.].
- ²¹ J. Paciorkowski, *Reksy, Smyki i Hultaje*, „Policja 997” 2014, nr 11, s. 32.
- ²² M. Trybunalski, „Pies Rasowy i Jego Hodowla w Polsce” 1937, *Kwartalnik Polskiego Związku Hodowców Psów Rasowych*, z. 1, s. 6, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/Content/377496/zip/> [dostęp: 9.11.2022 r.].
- ²³ Np. Towarzystwo Miłośników Psa Służbowego.
- ²⁴ A. Przybylik, P. Mrozowski, D. Ratajczak, *60 lat Zakładu Kynologii Policyjnej 1956–2016*, „Kwartalnik Policyjny” 2016, nr 3, s. 3.
- ²⁵ Z. Snusz, *Cytadela w Poznaniu: Kiedyś szkolono tu psy!*, <https://pozn.naszemiasto.pl/cytadela-w-poznaniu-kiedys-szkolono-tu-psy/ar/c8-2043588> [dostęp: 12.10.2022 r.].
- ²⁶ *Wywiad z Franciszkiem Szydelko*, „Przegląd Prewencyjny” 2015, nr 1, s. 14.

- ²⁷ Tamże.
- ²⁸ A. Przybylik, P. Mrozowski, D. Ratajczak, *60 lat Zakładu Kynologii Policyjnej 1956–2016*, nr 3, s. 4.
- ²⁹ Szkoła Przewodników i Tresury Psów Służbowych w Centrum Wyszczolenia MO w Słupsku 1948, sygnatura IPN 1550/985.
- ³⁰ Tamże.
- ³¹ Korpus Bezpieczeństwa Publicznego, *Instrukcja o psach służbowych*, Warszawa 1948, <https://polona.pl/item/instrukcja-o-psach-sluzbowych,OTI4ODg2NDM/6/#info:metadata>, [dostęp: 17.11.2022 r.].
- ³² Dokonano tego na podstawie rozkazu 11/50 Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej z dnia 4.02.1950 r. w związku z likwidacją Szkoły Przewodników i Tresury Psów Służbowych w Słupsku i utworzeniem Zakładu Tresury Psów Służbowych MO i KBW, sygnatura 00342/20, t. 1.
- ³³ *Jubileusz 40-lecia Zakładu Szkolenia Przewodników i Tresury Psów w Sulkowicach 1956–1996*, Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 1996.
- ³⁴ A. Przybylik, P. Mrozowski, D. Ratajczak, *60 lat Zakładu Kynologii Policyjnej 1956–2016*, s. 4.
- ³⁵ W. Tarasiewicz, *Aktualne problemy dotyczące psa służbowego*, „Problemy Kryminalistyki” 1962, nr 42, s. 322.
- ³⁶ Tamże.
- ³⁷ *Jubileusz 40-lecia Zakładu Szkolenia Przewodników i Tresury Psów w Sulkowicach 1956–1996*, s. 16.
- ³⁸ Zarządzenie nr 56/68 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 18.06.1986 r. w sprawie przekazywania funkcjonariuszom MO psów służbowych do wychowu i wstępnej tresury, sygnatura IPN BU 01225/552.
- ³⁹ Instrukcja Dyrektorów Biura Kryminalnego oraz Prewencji i Ruchu Drogowego KG MO z dnia 12 maja 1970 r. o wykorzystaniu psów tropiących i obronnych oraz zasadach postępowania z nimi w jednostkach Milicji Obywatelskiej.
- ⁴⁰ Zarządzenie nr 55/68 MSW z dnia 18 czerwca 1968 r. w sprawie przekazywania funkcjonariuszom MO psów do wychowu i wstępnej tresury.
- ⁴¹ Tamże.
- ⁴² *Zasady hodowli psów służbowych Milicji Obywatelskiej*, Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW 1984, sygnatura IPN BU 1186/9, t. 5.
- ⁴³ Przyjmowanie do Zakładu Tresury Psów Służbowych KGMO w Sulkowicach koło Warszawy pracowników cywilnych na stanowiska referentów do tresury psów, przewodników dla niewidomych oraz pielęgniarzy do hodowli psów, zarządzenie organizacyjne Ministra Spraw Wewnętrznych nr 0152/Org. z dnia 30.09.1967 r., sygnatura IPN BU 1595/1003.
- ⁴⁴ Tamże.
- ⁴⁵ Funkcjonujące w tym czasie zarządzenie nr 19/92 KGP z dnia 12.10.1992 r. w sprawie psów służbowych Policji przewidywało możliwość pochodzenia psa z hodowli prowadzonej przez CSP – § 3.
- ⁴⁶ Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 11/97.
- ⁴⁷ Dz. U. z 2022 r. poz. 572.
- ⁴⁸ Dz. U. z 2021 r. poz. 1882, z późn. zm.
- ⁴⁹ Dz. U. poz. 2467.
- ⁵⁰ Dz. Urz. KGP poz. 225.
- ⁵¹ Zarządzenie nr 296 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 marca 2008 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań z użyciem psów służbowych, szczegółowych zasad ich szkolenia oraz norm wyżywienia (Dz. Urz. KGP z 2019 r. poz. 11).
- ⁵² W praktyce jednak trudno przypuszczać, by podjęcie działań hodowlanych na terenie szkoły odbyło się bez uzyskania takiej zgody.
- ⁵³ E. Niemiec, M. Nowakowska, *Hodowla psów rasowych i kotów a ochrona zwierząt – analiza polskich rozwiązań prawnych, Przegląd Prawa i Administracji*, Wrocław 2017, s. 94.
- ⁵⁴ Wikipedia, *Międzynarodowa Federacja Kynologiczna*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Międzynarodowa_Federacja_Kynologiczna [dostęp: 18.07.2022 r.].
- ⁵⁵ Polski Klub Psa Rasowego – Polski Związek Kynologiczny, <http://pkpr.pl> [dostęp: 29.08.2022 r.].

PROBLEMATYKA HODOWLI PSÓW POLICYJNYCH

- ⁵⁶ Polska Federacja Kynologiczna, <https://pfk.org.pl/o-nas/> [dostęp: 29.08.2022 r.].
- ⁵⁷ T. Wypych, *Hodowcy i pseudohodowcy na rynku zwierząt domowych*, <http://www.boz.org.pl/ucyw/hodowcy.pdf> [dostęp: 12.11.2022 r.].
- ⁵⁸ M. Gąsiorowski, *Psy służbowe w działaniach polskiej Policji*, Oficyna Wydawnicza „Zimowit” Sp. z o.o., Szczytno 2017, s. 61 i 62.
- ⁵⁹ Statut Związku Kynologicznego w Polsce, § 8, https://www.zkwp.pl/regulaminy/Statut_ZKwP.pdf [dostęp: 27.08.2022 r.].
- ⁶⁰ Tamże, § 10: „Członkiem wspierającym może zostać osoba fizyczna lub prawna zainteresowana amatorską hodowlą psów rasowych, która zadeklaruje określone świadczenia na rzecz Związku”.
- ⁶¹ Serwis internetowy eprace.edu.pl, *Policja jako organ administracji o kompetencjach szczególnych*, http://policja.eprace.edu.pl/639,Policja_jako_organ_administracji_o_kompetencjach_szczegolnych.html [dostęp: 27.08.2022 r.].
- ⁶² *Statut Stowarzyszenia pn. „Towarzystwo Miłośników Psa Służbowego w Polsce”*, „Mój Pies” 1936, nr 1, s. 14.
- ⁶³ Poradnik Weterynaryjny, *Jak założyć hodowlę psów rasowych?*, <https://poradnikweterynaryjny.pl/jak-zalozyc-hodowle-psow-rasowych/> [dostęp: 27.08.2022 r.].
- ⁶⁴ Wyhodowanie najlepszych zwierząt w celu ich wykorzystania do realizacji zadań służbowych związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa publicznego i przy braku przenoszenia praw własności do tych zwierząt na inne podmioty trudno uznać za cel zarobkowy.
- ⁶⁵ Związek Kynologiczny w Polsce, *Regulamin Hodowli Psów Rasowych*, § 6–8, https://www.zkwp.pl/regulaminy/Regulamin_Hodowli_Psow_Rasowych.pdf [dostęp: 5.07.2022 r.].
- ⁶⁶ N. Dobrowolska, *Status prawny psa w Polsce*, Wydawnictwo Poligraf, 2018, s. 91.
- ⁶⁷ Związek Kynologiczny w Polsce, *Regulamin Hodowli Psów Rasowych*, § 10 i § 12.
- ⁶⁸ Tamże, § 9 pkt 4.
- ⁶⁹ Tamże, § 10 ust. 1 lit. b i § 12 ust. 1 lit. b.
- ⁷⁰ Tamże, § 14 – Obowiązki hodowcy.
- ⁷¹ Tamże, § 10 ust. 5.
- ⁷² Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, *Centralny dobór psów do służby w Policji*.
- ⁷³ Związek Kynologiczny w Polsce, *Regulamin Hodowli Psów Rasowych*, załącznik nr 10, Grupa I FCI.
- ⁷⁴ Główna Komisja Szkolenia Psów Związku Kynologicznego w Polsce, https://www.zkwp-szkolenia.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=489 [dostęp: 29.08.2022 r.].
- ⁷⁵ Związek Kynologiczny w Polsce, *Regulamin Hodowli Psów Rasowych*, załącznik nr 10, Grupa I FCI.
- ⁷⁶ L.W. Friedl, *Co dolega mojemu psu? Rozpoznawanie, leczenie, zapobieganie chorobom*, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1997, s. 225–237.
- ⁷⁷ Związek Kynologiczny w Polsce, *Regulamin Hodowli Psów Rasowych*, § 14.
- ⁷⁸ Tamże, § 9 – Kwalifikacje hodowlane.
- ⁷⁹ E. Niemiec, M. Nowakowska, *Hodowla psów rasowych i kotów a ochrona zwierząt – analiza polskich rozwiązań prawnych*, s. 92.
- ⁸⁰ M. Hańczuk, *Zakład Kynologii Policyjnej*, <https://csp.edu.pl/csp/pion-dydaktyczny/10,dok.html> [dostęp: 31.08.2022 r.].
- ⁸¹ Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, *Efektywne wykorzystanie infrastruktury, czyli kto się szkoli w Sulkowicach*, <https://www.csp.edu.pl/csp/aktualnosci/2523,Efektywne-wykorzystanie-infrastruktury-czyli-kto-sie-szkoli-w-Sulkowicach.html> [dostęp: 5.07.2022 r.].
- ⁸² Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 20 stycznia 2004 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymywania poszczególnych gatunków zwierząt wykorzystywanych do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych i specjalnych (Dz. U. Nr 16, poz. 166). Rozporządzenie narzuca wymóg utrzymywania zwierząt stosownie do potrzeb biologii, tj. separację samców od samic nieprzeznaczonych do reprodukcji w okresie ich rui, separację ciężarnych samic lub samicy z młodymi od pozostałych osobników.
- ⁸³ D.G. Carlson, M. Giffin, *Domowy poradnik weterynaryjny dla właścicieli psów*, Grupa Image, 1992, s. 389.
- ⁸⁴ M. Gawkowski, notatka ZKP z 2009 r., materiały wewnętrzne ZKP.
- ⁸⁵ T. Bednarek, *Prowadzenie hodowli psów policyjnych*, <https://psy24.pl/hodowla-psa,ac132/prowadzenie-hodowli-psow-policyjnych,3155> [dostęp: 31.08.2022 r.].
- ⁸⁶ Tamże.
- ⁸⁷ Liczba zwierząt byłaby okresowo zmienna i zależna od prowadzonych ciężarów i liczby miotów.
- ⁸⁸ E. Niemiec, M. Nowakowska, *Hodowla psów rasowych i kotów a ochrona zwierząt – analiza polskich rozwiązań prawnych*, s. 91.
- ⁸⁹ L.W. Friedl, *Co dolega mojemu psu? Rozpoznawanie, leczenie, zapobieganie chorobom*, s. 224, 240.
- ⁹⁰ D.G. Carlson, M. Giffin, *Domowy poradnik weterynaryjny dla właścicieli psów*, s. 372.
- ⁹¹ Tamże, s. 247–249.
- ⁹² M. Horodyska, *Socjalizacja szczeniaka – 6 błędów opiekunów*, <https://copiesnato.pl/socjalizacja-szczeniaka-6-bledow-opiekunow/> [dostęp: 31.08.2022 r.].
- ⁹³ L.W. Friedl, *Co dolega mojemu psu? Rozpoznawanie leczenie zapobieganie chorobom*, s. 247.
- ⁹⁴ J. Monkiewicz, K. Rogowska, J. Wajdzik, *Kynologia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, wydanie III poprawione, 2011, s. 558.
- ⁹⁵ M. Horodyska, *Socjalizacja szczeniaka – 6 błędów opiekunów*.
- ⁹⁶ T. Bednarek, *Prowadzenie hodowli psów policyjnych*.
- ⁹⁷ J. Monkiewicz, K. Rogowska, J. Wajdzik, *Kynologia*, s. 558.
- ⁹⁸ L. Smyczyński, *Psy, rasy i wychowanie*, wydanie III, Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa 1975, s. 15.
- ⁹⁹ Próby polowe i wymagania weterynaryjne opisane szczegółowo w zarządzeniu nr 91.
- ¹⁰⁰ L. Smyczyński, *Psy, rasy i wychowanie*, s. 15.
- ¹⁰¹ T. Bednarek, *Prowadzenie hodowli psów policyjnych*.
- ¹⁰² Tamże.
- ¹⁰³ „Choroby szceniąt mogą łączyć się z ryzykiem utraty zwierząt”. L. Smyczyński, *Psy, rasy i wychowanie*, s. 15.
- ¹⁰⁴ „W jednym ośrodku hodowlanym zatrudnionych jest 17 osób”, T. Bednarek, *Prowadzenie hodowli psów policyjnych*.
- ¹⁰⁵ O ile nie zostanie wskazana inna jednostka organizacyjna przez Komendanta Głównego Policji.
- ¹⁰⁶ E. Niemiec, M. Nowakowska, *Hodowla psów rasowych i kotów a ochrona zwierząt – analiza polskich rozwiązań prawnych*, s. 91.
- ¹⁰⁷ Związek Kynologiczny w Polsce, *Regulamin Hodowli Psów Rasowych*, § 11 – Suka traci uprawnień hodowlanych z dniem 31 grudnia roku, w którym kończy 8. rok życia.
- ¹⁰⁸ Tamże, § 13.
- ¹⁰⁹ Wystąpienie bezpłodności lub innych chorób.
- ¹¹⁰ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, art. 145n; rozporządzenie MSWiA z dnia 22 grudnia 2021 r. w sprawie psów służbowych i koni służbowych w Policji, § 3 ust. 1.
- ¹¹¹ Postęp hodowlany, zysk genetyczny, zootechn. różnica między wartością genetyczną danej cechy potomstwa a wartością tej cechy stada rodzicielskiego, uzyskana w wyniku stosowania selekcji hod., która spowodowała korzystną zmianę frekwencji genów u potomstwa w porównaniu z rodzicami. Encyklopedia PWN, *Postęp hodowlany*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/postep-hodowlany;3960890.html> [dostęp: 30.08.2022 r.].
- ¹¹² Oczywiście według ściśle określonych procedur.

Summary

To breed or to buy? The dilemma of modern police cynology

The article describes historical attempts to take breeding actions responding to the needs of the Polish Police as well as shows a critical approach to the ideas of creating the police breeding of pedigree dogs. There have been presented legal and organisational issues of such a project in the context of current activities of the Police Canine Unit of the Police Training Centre in Legionowo, connected with the realization of specialist training courses for dog handlers of various categories.

Tłumaczenie: Katarzyna Olbryś